

Але найголовнішою подією у функціонуванні галицького театру завдяки цій виставі стало зміщення акцентів з розважального на морально-естетичний, історично-патріотичний концепт. Галицькі українці уособлюють себе зі спільною національною історією, що сприяє формуванню колективної ідентичності. Адже події, що відбуваються в часи козацтва, стають їх власною історією, в якій вони віднаходять самих себе. Тут панує дух патріотичного спогаду, а тому галицька сцена стає органом цієї нової ідентичності.

Висновки Значення Вахнянина в культурно-історичних процесах другої половини XIX століття особливо важливе у багатогранному формуванні музичного професіоналізму. Багато починань композитора є високим прикладами жертвовної праці для свого народу і його культури та підвищення її значущості у світі. Його опера «Купало» стала першим повноцінним національним твором на теренах західноукраїнських земель та послужила зразком для подальших мистецьких пошуків у музично-театральному мистецтві означеного регіону.

Список використаної літератури та джерел

1. Горак, Я., 2001. Діяльність Анатолія Вахнянина у становленні українського театру в Галичині. *Теоретичні та практичні питання культурології*, 5, сс.5–16.
2. Горак, Я., 2002. До характеристики хорової творчості Анатолія Вахнянина. *Київське музикознавство*, 8, сс.23–27.
3. Горак, Я., 2000. Ігнацій Гуневич і формування Анатолія Вахнянина як музиканта (до історії українсько-польських взаємин). *Musica Galiciana*, 5, pp.219–224.
4. Новакович, М., 2018. Про національне в галицькому музичному театрі кінця XIX – початку XX століть. *Українська музика*, 3(29), сс.29–39.

ЛЮДМИЛА ЄФРЕМОВА

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6272-5435>

доктор мистецтвознавства, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу музикознавства та етномузикології
Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського НАН України
(Київ, Україна)

©Єфремова Л., 2024.

ВЕЛИКДЕНЬ ТА ХОРОВОДНІ ВЕСНЯНКИ ПОДІЛЛЯ

Веснянки, одна з найвизначніших окрас подільської календарно-обрядової пісенності, належать до раритетів слов'янського музичного фольклору,

пов'язаних із весняним пробудженням природи, початком польових робіт. На Великдень біля церкви молодь, переважно дівчата, водили кругові та ланцюгові хороводи, співаючи пісні. Їх записи та публікації здійснювали відомі фольклористи та композитори: М. Лисенко, К. Квітка, Г. Танцюра, В. Харків, брати Мишаничи, Л. Яценко, О. Смоляк, М. Дмитренко, науковці та численні аматори.

На Поділлі (східні райони Черкащини та Кіровоградщини, північ Одеської області, вся Вінницька, більшість районів Хмельниччини та південно-східні райони Тернопільщини) зафіксовано численні **танково-хороводні веснянки**. Вони мало типові для центрально- та східноукраїнських традицій народної творчості, але надзвичайно характерні для Поділля. В орнітоморфній веснянці «Щітка-гребінка» («Щіпка маленька» [3, с. 163], ОК-ВТ-06 за частотним каталогом українського пісенного фольклору ОК – обрядова календарна, ВТ – веснянка танкова [1]) йдеться про пташину родину та дівчину, яка йде у танець, а за нею молодець. Мелодії варіантів різного ладового нахилу мають переважно мозаїчну будову, складену з послідовності різних повторюваних інтонаційних блоків.

Літературне коріння виказують варіанти веснянки «Розлилися води» (ОК-ВТ-15) [8, с. 106] з приспівом «Гей, дівки, весна красна, зілля зелененьке». У ній йдеться про чотири броди, у яких кує зозуля, соловей щебече, грає сопілка, дівчина чеше косу та й іде у танок. Пісня має бадьорий наспів з мажорним (іноді мінорним) нахилом ладу, який починається висхідним ходом від субкварти по звуках тонічного тризвуку.

Як в'ються огіркові лози з яскраво жовтими квітами на городі, так дівчата вививають танок, так дівчата завивають та розвивають рухливу шеренгу хороводу. Про це йдеться й у західноукраїнській хороводно-ігровій пісні «Огірочки» («Ой вийтеся, огірочки», ОК-ВТ-02 [2, с. 76]) з приспівом «Най ся в'ют» або «Так ся в'ют», численні варіанти якої зафіксовано на Поділлі. У частині варіантів йдеться про парубків, які б'ються за дівчат, хоча вони й не варті того, бо ледащі. У інших дівчата (або хлопці) мають прийти та розвити огірочки. На

Західному Поділлі закликають збирати огірочки, а дівчат – віддаватися заміж [5, с. 26], або йдеться вже про заручини у дівчини.

Рівномірному крокуванню виконавців у формульному, переважно в межах пента-гексахорду мажорного (на Подністров'ї з мінорним відтінком) відповідає рівномірний рух однаковими тривалостями (чвертки, вісімки) із ритмічними зупинками у приспіві, подібно до ритміки «притопування» у багатьох інших ігрових і танкових веснянках: 112 112 (дві вісімки чвертка) або 211 112 (чвертка, дві вісімки; дві вісімки, чвертка).

Східноукраїнська веснянка «Плетениця» («Плету, плету ліс, ліс», ОК-ВТ-05 [6, с. 76]) також відображає плетіння дівчатами хороводу, які у співі висміюють парубків та вихваляють дівчат. У західноукраїнській танково-хороводній веснянці, різновиді «Кривого танцю» «Трава» (або «Вулиця» – «Ти, вулице, ти широкая», ОК-ВТ-09 [4, с. 171]) основною є також тема порівняння позитивних характеристик дівчат (у червоних чобітках із золотими підківками) та негативних – хлопців, взутих та вдягнених абияк. Пісня має основне складочислення віршового рядка 4+5 з ритмікою 1111 11222 у мелодії, що складається з повторення формульної інтонації з різним кадансуванням, яка відповідає рівномірному крокуванню хороводу. Польські впливи знаходимо у веснянці «Ой на траві, на мораві» [4, с. 172].

З цим же наспівом виконують варіанти ще більш розповсюдженої на Поділлі, зокрема на Хмельниччині, веснянки «Ой на ставу та й на дощечці» («Ой на річці та й на кладочці», ОК-ВТ-14 [3, с. 173]) про дівчину-чепуруху (голубку), яка ретельно вмивалася та прибиралася в одяг, що їй придбали батьки, аби її полюбив молодець. У варіантах з Хмельниччини дівчина вихваляється одягом перед паничами. За складочисленням (4+5)3 та ритмікою 1111 11222 бадьорого мажорного наспіву в межах тетра-гексахорду вона ближче до пісні «Трава», ніж до «Кривого танцю».

Тема милого та нелюба притаманна також низці танкових веснянок. Так, у варіантах пісні «Туман танец виводе» (ОК-ВТ-01 [4, с. 163]) зі складочисленням

7+7 та мінорним наспівом з ритмом 2222 112 1111 112 мати радить дочці зустрічатися не з нелюбом, а з миленьким.

Значного розповсюдження у подільсько-волинському веснянковому хороводно-танцювальному репертуарі зазнав «Кривий танець» (ОК-ВТ-07 [3, с. 164]). Виконують його на Великдень поміж трьох забитих у землю кілочків, що утворюють трикутник, водячи ланцюжком складні хороводні фігури. Іноді фігури кривого танцю поєднують з проходом виконавців під воротами або утворюють коло з виконавцями всередині.

Зміст пісні може варіюватися після усталених початкових строф: «А в кривого танця та не виведу кінця. Треба його та виводити, кінець йому ізнаходити». Найбільш поширений такий: дівчина вішає сплетений нею вінок на дереві, а мати віддає його нелюбові, дівчина обурена, мріє про милого. Менш розповсюджене продовження: жінка стеле постіль нелюбу та милому, про дівочу красу або контамінація з веснянкою «Бігали дикі кози» (ОК-ВТ-10), коли виконують ці пісні на одну мелодію. На Хмельниччині поширено сюжет, близький до весільних пісень про віночок, звитий дівчиною та захований нею у скриню, але тепер дівчина мусить його рушити [5, с. 11].

Зазвичай строфа «Кривого танцю» має дворядкову будову з повторенням другого рядка будови АВВ або без повторення – АВ. В основі пісенного рядка лежить переважно восьмискладовик 4+4, варійований у досить широких межах, та втілений у ритмі колективної ходи в мелодії – узагальнено 1111 2222. Наспів здебільшого стійкий, типовий для танково-хороводних пісень, має мажорний нахил ладу, переважно у межах пентахорду та будову АВВ₁ або АВ, притаманну також іншим веснянкам з цим типом наспіву. Перший сегмент розпочинається у вищому регістрі та має нестійке закінчення, другий звучить у нижчому регістрі та завершується тонікою у двосегментних строфах. У трисегментних другий, інтонаційно контрастуючий, сегмент має нестійке кадансування, третій – такий самий, але з тонічним кадансуванням.

Тематика порівняння ставлення дівчини до нелюба та милого притаманна й варіантам пісні «Крокове колесо, колесо» (ОК-ВТ-12 [6, с. 71]) з Вінниччини.

Всевидюще колесо-сонце бачило, куди поїхав милий та нелюб. Її варіантам притаманний інший наспів у повільному темпі з мінорним нахилом ладу. Повторення останнього трискладового слова у пісенному рядку та ритміка пісні 1111 422 224 виказує на її наближення до пісенного типу ігрової веснянки «Просо». Натомість варіант з Тернопільщини [7, с. 50] має бадьорий мажорний наспів, побудований на чергуванні формульних інтонацій: низхідної по звуках мажорного тризвуку та двох звуків *ля-сі-ля* (V та VI щаблі мажорного гексахорду у ритмі притопування 112). За змістом пісня також відрізняється від записів з Вінниччини, тут порівнюється не нелюб та милий, а дівчата та хлопці.

Розспівна оптимістична мелодія мажорного нахилу відрізняє варіанти переважно подільської танкової веснянки «Ой не рости, кропе» (ОК-ВТ-08 [4, с. 170]) про зневагу дівчини до старого залицяльника та прихильність до молодого. Дворядковій строфі із повторенням переважно шестискладових рядків відповідає чотирисегментний наспів: двічі повторена формульна висхідно-низхідна інтонація у вищому регістрі та подвійна низхідно-висхідна кадансуюча – у нижчому.

Подібно до «Огірочків», переважно на Східному Поділлі, на Великдень дівчата заплітають та розплітають «Шума» («Ану, дівки, шума заплітати», «А Шум ходе, по воді бродє», ОК-ВТ-03 [2, с. 76]). Іноді ці дві пісні виконують одна за другою так, що вони піддаються контамінації. Часом до «Шума» співаки додають приспів з гри «Жучок». Таким чином ця пісня також стає своєрідним жанровим різновидом веснянок. Заплітати Шума («Гей, нумо, нумо, заплетемо Шума») означає ходити у хороводі біля церкви на Великдень, притопуючи ногами. У пісні Шум ходить, по воді бродить, а Шумиха рибу ловить. Основний зміст тексту розкривається у діалозі Шумихи та її дочки, у якому мати обіцяє купити різні речі, але обіцянки не виконує, адже всі гроші пропиває. На Кіровоградщині до цього сюжету співаки додають також опис побутового конфлікту між чоловіком та жінкою, на Хмельниччині ловить рибу не Шумиха, а Одарка.

Наспиви варіантів «Шума» переважно танцювальні, моторні, засновані на повторенні формульної інтонації, у межах мажорного пентахорду або ширших

ладових конструкцій. Переважає складочислення 4+4 та відповідна рівномірна моторна ритміка.

У цілому подільські танково-хороводні веснянки мають гуртову одноголосну (іноді зі спорадичним гетерофонним розщепленням голосів) або двоголосну фактуру. Ладовою основою наспівів найчастіше буває мажорний пентахорд, рідше – гексахорд. В основі ритмічної організації мелодики лежить розмірений рух колективної ходи у межах повторюваного шести- (111122) або чотирискладовика (1111 1111 2222).

Про активне побутування весняних танково-хороводних співів на Поділлі свідчать їх численні фіксації та наявність багатьох варіантів пісень. На території краю записано найбільшу в Україні кількість ігрових і танково-хороводних веснянок, на Західному Поділлі – гаївок.

Список використаної літератури та джерел

1. Єфремова, Л. О., 2009. *Частотний каталог українського пісенного фольклору*. В трьох частинах. Ч. 1. Опис. Київ: Наукова думка.
2. Єфремова, Л. О., 2010. *Частотний каталог українського пісенного фольклору*. В трьох частинах. Ч. 2. Антологія-хрестоматія. Київ: Наукова думка.
3. Єфремова, Л. О., упор., 2019. *Народні пісні Вінниччини (з колекцій збирачів фольклору)*. Київ: Логос.
4. Дмитренко, М. К. та Єфремова, Л. О., упор., 2014. *Народні пісні Хмельниччини (з колекцій збирачів фольклору)*. Київ: Наукова думка.
5. Яковчук, О. М., упор., 1989. *Пісні з Поділля. Українські народні пісні*. Київ: Музична Україна.
6. Мишанич, С. В., упор., 1976. *Пісні Поділля: записи Насті Присяжнюк в селі Погребище. 1920–1970 рр.* Київ: Наукова думка.
7. Стельмашук, С. І. та Медведик, П. К., упор., 1989. *Пісні Тернопільщини. Календарно-обрядова та родинно-побутова лірика: пісенник*. Вип. 1. Київ: Музична Україна.
8. Єфремова, Л. О., упор., 1990. *Українські народні пісні в записах М. В. Лисенка*. Ч. 1. Київ: Музична Україна.